

УДК 159.9:37.01(06)

DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.25>

ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Чемодурова Юлія Миколаївна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри менеджменту освіти та психології

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради

<https://orcid.org/0000-0002-5432-2334>

У статті проведено теоретичний аналіз проблеми оцінювальної діяльності вчителя в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». Розкриваються психолого-педагогічні особливості впливу стилю оціночної діяльності вчителя на формування суб'єктної позиції школяра. Підкреслюється, що сучасний освітній процес Нової української школи, який будується на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, являє собою комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, а також спеціально створених умов, спрямованих на розвиток особистості учня та стимулювання процесу формування його суб'єктної позиції. Суб'єктна позиція школяра розглядається як інтегративне особистісне утворення, формування якого відбувається у процесі усвідомленої, активної і відносно автономної взаємодії дитини із соціальним середовищем, зокрема закладу освіти. Акцентується увага, що сформована суб'єктна позиція проявляється агентністю дитини, тобто вмінням і здатністю до цілепокладання, рефлексії та дії щодо впливу на зміни у власному житті й у світі навколо. Зазначається, що одним із найбільш значущих чинників становлення суб'єктної позиції школяра, формування його агентності є стиль оцінювальної діяльності вчителя та вибрана ним система оцінювання освітніх досягнень учнів.

Розглянуто психологічні труднощі переходу педагогів до нових способів і підходів у оцінюванні освітніх досягнень учнів. Показано, що традиційна бальна система оцінок, абсолютизація оціночних суджень та монополізація вчителем права на оцінювання часто виступають травмувальним елементом для психіки дитини. В умовах реалізації принципів Нової української школи визнається необхідність зсуву уваги вчителя з формальної фіксації предметних результатів навчання у сферу метапредметного та особистісного розвитку учня, аналізу передумов та динаміки його освітніх досягнень. Підкреслюється необхідність закріплення у професійній діяльності вчителя конструктивного стилю оціночної діяльності, який заснований на позитивному емоційно-ціннісному ставленні до школяра та включає констатуючий, рефлексивний, прогностичний і проєктивний компоненти оцінювання.

Ключові слова: оцінка, оцінювання, Нова українська школа, суб'єктна позиція, агентність, стиль оцінювальної діяльності.

Chemodurova Yuliya. Evaluation activity of the teacher in the New Ukrainian School: psychological aspect

The article presents a theoretical analysis of the problem of teacher's evaluation activity in the context of the implementation New Ukrainian School's Concept. The psychological and pedagogical peculiarities of the influence of the teacher's evaluation style on the formation of the subjective position of the student are revealed. Emphasized that the modern educational process of the New Ukrainian School, which is based on the principles of activity-based, personality-oriented and competence-based approaches, is a complex of objective and subjective factors, as well as specially created conditions aimed at developing the student's personality and stimulating the process of forming his or her subjective position. The subjective position of a schoolchild is viewed as an integrative personal formation, the formation of which occurs in the process of conscious, active and relatively autonomous interaction of a child with the social environment, in particular, an educational institution. The author emphasizes that the formed subjective position is manifested by the child's agency, i.e., the ability to set goals, reflect and act to influence changes in their own lives and in the world around them. It is noted that one of the most significant factors in the formation of a student's subjective position, the formation of his or her

agency, is the style of the teacher's assessment activity and the system of assessment of students' educational achievements chosen by him or her.

The psychological difficulties of teachers' transition to new ways and approaches in assessing students' educational achievements are considered. It is shown that the traditional grading system, the absolutization of evaluative judgments and the teacher's monopolization of the right to evaluate often act as a traumatic element for the child's psyche. In the context of the implementation of the New Ukrainian School's principles, the need to shift the teacher's attention from the formal recording of subject learning outcomes to the sphere of meta-subject and personal development of the student, analysis of the prerequisites and dynamics of his or her educational achievements is recognized. The author emphasizes the need to consolidate in the teacher's professional activity a constructive style of evaluation, which is based on a positive emotional and value-based attitude towards the student and includes stating, reflective, predictive and projective components of evaluation.

Key words: *assessment, evaluation, New Ukrainian School, subject position, agency, style of evaluation activity.*

Постановка проблеми. Сучасна школа являє собою таку соціокультурну систему, яка динамічно розвивається та виконує не тільки освітні, виховні та розвиваючі функції, а й здійснює функцію відтворення та стимулювання процесу становлення особистості, здатної самостійно будувати і перетворювати власну життєдіяльність.

Своєю чергою тенденції розвитку українського суспільства визначають пріоритетні напрями модернізації системи освіти, зокрема з точки зору забезпечення її якості. Так, у чинному Законі України «Про освіту» зазначено, що загальною метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» [1]. Згідно з цим пріоритетним напрямом загальної середньої освіти постає цілісний розвиток індивідуальності, здатної активно діяти завдяки особистісним надбанням і здобутим результатам навчання.

Нині нормативно визначено, що впровадження Концепції «Нова українська школа» в освітній процес початкової і базової середньої школи пов'язане з формуванням змісту освіти на засадах діяльнісного, особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів. Зазначається, що важливим чинником, що впливає на якість освіти, є системно організований контроль

результатів навчання учнів на кожному етапі освітнього процесу.

Таким чином, сучасний освітній процес розглядається як комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, спеціально створених умов, що спрямовані на розвиток особистості школяра та забезпечують цілеспрямоване стимулювання процесу формування його суб'єктної позиції. Це потребує нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів на всіх етапах шкільного навчання, осмислення вчителем психологічного змісту процесу оцінювання та розуміння ним впливу оцінювальної діяльності на загальний розвиток особистості учня.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз психологічних особливостей оцінювальної діяльності вчителя в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Результати теоретичного дослідження. Загальна мета шкільного навчання, а також державні вимоги до рівня освіченості її учнів, конкретизовано в Державних стандартах початкової та базової середньої освіти. В цих документах чинного українського законодавства зазначається, що освітній процес Нової української школи (НУШ) спрямовується на всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей, наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і психологічних потреб [2]. Виходячи з цього оцінювальна діяльність як система контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах НУШ будується на сучасному уявленні науковців і прак-

тиків про дидактичні та психологічні особливості цього процесу. Зазначається, що характерною ознакою нового підходу до процесу оцінювання результатів навчання в НУШ є рівноправна взаємодія учасників освітнього процесу, яка спрямована на формування суб'єктної позиції учня через активне залучення його до самооцінювання / взаємооцінювання і прийняття рішень щодо подальшої навчальної діяльності [3].

Проблемі оцінювання й організації контролю знань учнів, а також формуванню контрольної-оцінювальної компетентності вчителя присвячено багато вітчизняних наукових досліджень у галузі педагогіки і психології. Зокрема, загальний зміст контрольної-оцінювальної діяльності вчителя розкритий у класичних роботах Ш. Амонашвілі, В. Давидова, Г. Ксьонзової та ін.; особливості оцінювальної діяльності у Новій українській школі та основні характеристики результатів навчання учнів початкової ланки відображені у сучасних публікаціях учених відділу початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України (О. Савченко, Н. Бібік, О. Онопрієнко, К. Пономарьова, В. Мартиненко та ін.); вивченню різних аспектів розвитку суб'єктності особистості, суб'єктної активності та формуванню суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу присвячені роботи вітчизняних психологів Т. Гурлевої, П. Дітюка, С. Максименка, Д. Мещерякова, В. Татенка, М. Смільсон, Н. Чепелевої та ін.

Загалом, у психології поняття «суб'єкт», «суб'єктність» є особливою категорією, що описує особистість як джерело пізнання та перетворення дійсності; відображає її активне ставлення до навколишнього світу та до самого себе. Підкреслюється, що суб'єктність є центральним утворенням людської реальності, що виникає на певному рівні розвитку особистості та представляє її нову системну якість. Суб'єктність існує як внутрішня інстанція, що представлена у зовнішніх і внутрішніх проявах людини [4].

Разом із тим слід підкреслити, що суб'єктна позиція людини має метадіяльнісний характер, оскільки має низку універсальних характеристик, що визна-

чають потенційну та реальну здатність особистості бути активним учасником певного виду діяльності (адекватно до віку та соціокультурних аспектів розвитку), впливати на її динаміку, досягати очікуваних результатів, включатися у процеси конструктивної творчої взаємодії та міжособистісного діалогу [5].

Отже, суб'єктну позицію школяра можна розглядати як інтегративне особистісне новоутворення, становлення якого відбувається у процесі усвідомленої, активної і відносно автономної взаємодії дитини із соціальним середовищем школи (одно-класниками, вчителями та ін.). Адже, коли дитина усвідомлює себе суб'єктом взаємодії, суб'єктом саморозвитку, суб'єктом формування умов своєї життєдіяльності, це розвиває її *агентність*, тобто вміння і здатність до цілепокладання, рефлексії і дії щодо впливу на зміни у власному житті та у світі навколо [6]. Так, сьогодні у створеній концепції майбутнього освіти у розрізі 2030 року організація економічного співробітництва та розвитку, а також організація, яка координує міжнародну програму з оцінювання освітніх досягнень PISA, акцентують окрему увагу освітянської спільноти на необхідності розвитку агентності дитини в освітньому процесі [7]. Наявність агентності означає, що діти живуть і розвиваються у парадигмі відповідальності і впливовості, розумінні того, що від них залежать зміни на краще (в тому числі і у власному житті).

Інтегративність суб'єктної позиції (яка починає послідовно формуватися у молодшому шкільному віці з подальшим розгортанням у підлітковому) полягає у можливості виділення низки компонентів – новоутворень віку, що визначають школяра як суб'єкта навчальної діяльності, та міжособистісних стосунків. Так, наприклад, до найбільш значимих атрибутивних характеристик суб'єктної позиції учня адаптаційного циклу базової школи (5–6 клас) належать: активність, здатність до рефлексії, самостійність, відповідальність, здатність вибудовувати конструктивні міжособистісні стосунки на основі діалогу.

Слід зазначити, що становлення суб'єктної позиції дитини в освітньому процесі, її агентності залежатиме від багатьох чинників, серед яких:

1. Індивідуальні особливості та рівень розвитку дитини: індивідуально-психологічні властивості особистості; рівень психофізіологічного та соціального розвитку; схильність до впливу з боку дорослих, представників своєї вікової групи; сформованість моральних та ціннісно-сміслових орієнтирів поведінки; розвиненість комунікативних якостей тощо.

2. Рівень сформованості професійних компетенцій педагога та його педагогічна позиція; орієнтація вчителя на сучасні аксіологічні засади педагогічної діяльності (гуманізм, особистісна орієнтація, індивідуалізація, опора на позитивне у дитині, створення ситуації успіху для кожного учня тощо); розвиненість у вчителя таких особистісних якостей, як рефлексивність, толерантність, емпатійність, гуманність тощо.

3. Особливості організації освітнього процесу, включно з його цілями, завданнями та змістом, наявність предметного та метапредметного компонентів; організаційні форми та переважаючі освітні технології, в тому числі домінуючі підходи до оцінювання освітніх (особистісних, метапредметних, предметних) досягнень учнів.

Аналіз теорії та практики освітньої діяльності в різних країнах світу дозволяє стверджувати, що одним із найбільш значущих чинників становлення суб'єктної позиції школяра, формування його агентності є стиль оцінювальної діяльності вчителя та вибрана ним система оцінювання освітніх (навчальних, особистісних) досягнень учнів. І це закономірно, оскільки сутнісний сенс оцінювання полягає не тільки в констатації досягнення учнем певного результату, а й у стимулюванні його подальших зусиль та прагнення успіху в навчанні. Адже знання учнями власних можливостей та результативності навчальної діяльності є обов'язковою умовою для їхнього подальшого психологічного розвитку [8].

Характеристика стилю оцінювальної діяльності педагога в умовах академічної автономії Нової української школи передбачає виділення найбільш типових способів та підходів до оцінювання освітніх досягнень учнів. Однак необхідно врахувати, що часто способи оцінювання не усвідомлюються вчителем як самостійна

педагогічна технологія, а сприймається стереотипно як суб'єктивний еталон, схема професійної діяльності, установка, що сформувалася в минулому досвіді як професійної діяльності, так і життєдіяльності загалом.

Зокрема, стійким психологічним стереотипом з минулого в оцінювальній діяльності педагога є абсолютизація оціночних суджень та монополізація вчителем права на оцінювання. При цьому оцінка стає для вчителя способом заохочення і/або покарання учнів. Результатом таких професійних стереотипів є те, що педагог монополізує право на оцінювання, при цьому забуває залучати учнів у цей процес. Основним інструментом за такого стилю оцінювальної діяльності педагога стає традиційно бальна оцінка результатів навчання.

Нині традиційна бальна система оцінок визнається травмувальним елементом для психіки дитини в процесі навчання. Психологічні дослідження визначають, що основними негативними ефектами бальної оцінки є: порушення міжособистісних стосунків учня з учителем та з батьками, а головне, із самим собою; підвищення рівня особистісної тривожності та невротизація дітей; спотворення навчальної мотивації; складнощі у відстежуванні об'єктивної динаміки шкільної «успішності» учня тощо [9]. Таким чином, за допомогою бальної оцінки закладається хибна основа самооцінки дитини, коли вона перестає думати про зміст навчання, а починає насамперед «заробляти» добрі оцінки. Так, у «слабких» учнів бальна оцінка фіксує насамперед їхню неуспішність у школі та створює додаткову емоційну напругу у відносинах з батьками вдома, а для «сильних» учнів прагнення підтримати свій статус відмінника часто стає головним завданням навчальної діяльності.

Сучасні дослідження в межах проблеми педагогічного оцінювання орієнтовані на розширення розуміння функцій та психологічних ефектів оцінки з погляду розвитку індивідуальних та особистісних характеристик учня [8]. Тому таким важливим є «зсув» в оцінювальній діяльності вчителя з формальної фіксації предметних результатів навчання учня у сферу його мета-

предметного та особистісного розвитку, рефлексії передумов та динаміки освітніх досягнень. У зв'язку з цим стає актуальним формування у педагогів загальних уявлень про сутність оцінки як психічного явища.

Наприклад, аналіз психологічних особливостей оцінювальної діяльності вчителя початкової школи дозволяє стверджувати, що в роботі з молодшими школярами стає важливим використання таких способів оцінювання, які будуть засновані на діалогічності та спільності формування оцінного судження. При цьому молодший школяр не тільки сприймає зразок оцінного судження вчителя, а й вчиться сам його моделювати, формуючи особистісну позицію до власних освітніх досягнень на основі рефлексії та прийомів критичного мислення [10].

Слід зазначити, що впровадження нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів супроводжується ще одним протиріччям – між стереотипним сприйняттям дорослими (педагогами та батьками) результатів навчання дитини через бальну оцінку та необхідністю змістового оцінювання навчальних досягнень учня на основі обґрунтованого аналізу результатів, активного залучення учнів у процес взаємооцінювання та самооцінювання. Таке протиріччя робить актуальним визначення можливих способів зробити оцінювання, з одного боку, більш змістовним, об'єктивним та диференційованим, з іншого – психологічно комфортним для дітей.

Саме таким новим педагогічним інструментом, що повністю відповідає сучасним освітнім цінностям та завданням, стає формувальне оцінювання. Воно ґрунтується на адресній підтримці, яка надається під час навчання та актуалізує самостійність учня в освітній діяльності. Врахування учнями результатів формувального оцінювання в процесі навчання варіюється залежно від їхнього віку та рівня особистісного розвитку. Діти молодшого шкільного віку можуть брати участь в оцінюванні своєї роботи, але їх треба навчити це робити. Дослідження показують, що діти цієї вікової категорії через психологічні особливості розвитку, коли вперше проводять самооцінку, зосереджуються лише на акуратності й/або

інших поверхневих характеристиках виконаної роботи. Однак за допомогою інструкцій та постійної практики застосування вони вчать зосереджуватись на навчальній меті завдання [10].

В учнів середньої школи більше індивідуальних відмінностей у розумінні своїх недоліків і переваг, а також у використанні відгуків учителів у своїй навчальній діяльності. Декому з них можуть знадобитися інструкції в тому, як використовувати зворотний зв'язок і здійснювати самооцінювання. Учні, які ніколи не стикалися із самооцінюванням, можуть спочатку сприймати зворотний зв'язок як виключно «роботу вчителя». Однак щойно учні зрозуміють, що інформація, яка була отримана із відгуків вчителів та з власного самооцінювання, може допомогти їм у навчанні, вони починають глибше опрацьовувати матеріал, стають більш наполегливими і старанними, що загалом сприяє розвитку їхньої саморегуляції.

Систематизуючи сучасне розуміння психолого-педагогічних характеристик оцінки та оцінювальної діяльності, важливо підкреслити, що стиль оцінної діяльності вчителя виражається не тільки у виборі окремих способів оцінювання освітніх досягнень учнів, а виявляє себе як стійкий комплекс психолого-педагогічних дій учителя у реалізації оціночної функції. Конструктивний стиль оціночної діяльності вчителя заснований на встановленні комплексних відносин у процесі оцінювання освітніх досягнень учнів. При цьому учні є безпосередніми учасниками оцінювальної діяльності, включно з констатацією досягнень, аналізом відповідності поставленої мети отриманому результату, виявленням проблем та труднощів у виконанні завдань, прогнозуванням та проектуванням варіантів подальшого руху учня в освітньому просторі.

Отже, переважання елементів конструктивної оцінювальної діяльності в роботі вчителя дозволить послідовно впливати на процес становлення суб'єктної позиції школяра, а саме:

– завдяки тому, що учень стає безпосереднім учасником процесу оцінювання забезпечується стимулювання його активності у навчанні; він залучається не лише у процес оцінки своїх досягнень (тобто

зіставлення досягнутого результату з очікуваннями), а й у розробку критеріїв оцінювання власної діяльності;

– розвиток здатності до рефлексивного самоаналізу є запорукою формування адекватної самооцінки, успішності в навчальній та позанавчальній діяльності у майбутньому. Так, сучасні підходи до оцінювання освітніх досягнень ґрунтуються на цілеспрямованому навчанні школярів методів аналізу, самоконтролю, оцінювання результатів своєї діяльності адекватно до критеріїв, вироблених разом з учителем. Важливим стає розвиток основ критичного мислення, заснованого на вмінні зіставляти, бачити причинно-наслідкові зв'язки, виявляти невідповідності (протиріччя), висловлювати обґрунтовані судження тощо;

– самостійність учнів стимулюється завдяки цілеспрямованому їх залученню в процес самооцінювання та взаємооцінювання, вибору рівня складності навчальних завдань, аналізу власної діяльності та її результатів. Як наслідок, у школяра розвивається здатність до цілепокладання, планування та організації власної діяльності, відповідальне ставлення до її результатів та їх об'єктивного оцінювання;

– відповідальність за процес і результат діяльності є важливим орієнтиром сучасної системи оцінювання навчальних досягнень учнів, оскільки розвиток рефлексивних умінь, здатність до самоаналізу поступово формує в учня внутрішній локус контролю, готовність об'єктивно оцінювати процес та результат діяльності, визначати причини

успіху / неуспіху та міру власної відповідальності за досягнуте;

– у школярів закономірно формується здатність вибудовувати конструктивні міжособистісні стосунки на основі діалогу, оскільки сучасна методологія оцінювальної діяльності передбачає готовність особистості включатися у конструктивний діалог, дискусію, критичний аналіз змісту навчальних та позанавчальних ситуацій взаємодії, співробітництва та співтворчості.

Висновки. Аналіз психологічного змісту оцінювальної діяльності та функцій оцінки дає можливість зробити висновок, що різноманітність оціночних впливів, які використовує педагог, створює насичений емоційний, мотиваційний та соціально-психологічний контекст, визначаючи загальну психологічну ситуацію всього освітнього процесу. У зв'язку з цим дуже важливо, щоб оцінювальна діяльність учителя здійснювалася на користь психічного розвитку дитини, щоб педагогічна оцінка була адекватною, справедливою та об'єктивною.

Таким чином, особистісно орієнтований освітній процес Нової української школи та конструктивний стиль оцінювальної діяльності педагога будуються на основі створення під час навчання сприятливого психологічного клімату, позиції прийняття, розуміння, підтримки учня в освітньому процесі, стимулюванні його власної активності, а значить, і відповідальності за результати навчальної діяльності та динамічність процесів особистісної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Наказ МОН України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» від 01.04.2022 № 289. URL: <http://surl.li/cddtm>
4. Мещеряков Д.С. Сучасні тенденції дослідження суб'єктності. *Технології розвитку інтелекту*. 2017. Т. 2. № 6(17). URL: http://psytir.org.ua/upload/journals/2.6/authors/2017/Mescheryakov_Dmytro_Sergijovych_Suchasni_tendencii_doslidgennya_subjetnosti.pdf
5. Гурлева Т.С. Суб'єктність як основа особистісного розвитку взаємодіючих учасників освітнього процесу. *Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності* : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С. 40–52.

6. Гуменюк В.В. Агентність: множинність визначення та операціоналізація в контексті шкільної освіти. *Наукові записки НаУКМА*. Том 3. 2020. URL: <http://nrps.ukma.edu.ua/article/view/214364/214439>

7. OECD. Conceptual Learning Framework. Student Agency for 2030. 2019. URL: http://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/student-agency/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf

8. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / за заг. ред. В.А. Козакова. Київ : КНЕУ, 2003. 829 с.

9. Психологічні технології взаємодії суб'єктів освітнього простору : методичні рекомендації / за наук. ред. С.Д. Максименка. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 48 с.

10. Онопрієнко О.В. Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 208 с.

REFERENCES:

1. *Pro osvitu*: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII, zi zminamy [*On education: Law of Ukraine*]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «*Pro deiaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity*» vid 30.09.2020 № 898. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> [in Ukrainian].

3. Nakaz MON Ukrainy «*Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv 5–6 klasiv, yaki zdoभवvaiut osvitu vidpovidno do novoho Derzhavnoho standartu bazovoi serednoi osvity*» vid 01.04.2022 № 289. Retrieved from: <http://surl.li/cddtm> [in Ukrainian].

4. Meshcheriakov, D.S. (2017). Suchasni tendentsii doslidzhennia subiektnosti [Current trends in the study of subjectivity]. *Tekhnologii rozvytku intelektu*. T. 2. 6 (17). Retrieved from: http://psytir.org.ua/upload/journals/2.6/authors/2017/Mescheryakov_Dmytro_Sergijovych_Suchasni_tendencii_doslidzhennia_subjetnosti.pdf [in Ukrainian].

5. Hurlieva, T.S. (2020). Subiektnist yak osnova osobystisnoho rozvytku vzaiemodiiuchykh uchasnykiv osvitnoho protsesu [Subjectivity as a basis for personal development of interacting participants of the educational process]. *Osvitnii prostir v konteksti humanistychnoi paradyhmy: psykholohichni priorytety suchasnosti*: zbirnyk naukovykh prats / S.D. Maksymenko (Ed). Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 40–52 [in Ukrainian].

6. Humeniuk, V.V. (2020). Ahentnist: mnozhynnist vyznachennia ta operatsionalizatsiia v konteksti shkilnoi osvity [Agency: multiple definitions and operationalization in the context of school education]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. T. 3. Retrieved from: <http://nrps.ukma.edu.ua/article/view/214364/214439> [in Ukrainian].

7. OECD. (2019). *Conceptual Learning Framework. Student Agency for 2030*. Retrieved from: http://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/student-agency/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf [in English].

8. *Psykholohiia diialnosti ta navchalnyi menedzhment* (2003) [*Psychology of activity and educational management*]: navchalno-metodichniy posibnyk dlia samostiynogo vyvchennya dystsypliny / V.A. Kozakov (Ed). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

9. *Psykholohichni tekhnologii vzaiemodii subiektiv osvitnoho prostoru* (2020) [*Psychological technologies in interaction with subjects of educational space*]: Metodychni rekomendatsii / S.D. Maksymenko (Ed). Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

10. Onoprienko, O.V. (2021). *Nova ukrainska shkola: innovatsiina systema otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv pochatkovoї shkoly* [*The New Ukrainian School: an innovative system for assessing the learning outcomes of primary school students*]: navchalno-metodichniy posibnyk. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» [in Ukrainian].